

УДК 37.018.46(045)

Колесникова Оксана Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
вчитель комунального закладу
«Рішельєвський науковий ліцей»
Одеса, Україна

Ятвецька Лариса Іванівна,
методист науково-методичної лабораторії
природничо-математичної,
інформатичної та STEM-освіти,
старший викладач кафедри
методики викладання і змісту освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної
освіти Одеської обласної ради»
Одеса, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ КЛЮЧОВИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ НУШ

«Усюди цінність школи дорівнює цінності її вчителя»

Адольф Дістервег

Стратегія реформування освіти в Україні, яка має назву Нова українська школа, базується на поширеній у всьому світі компетентнісній парадигмі освіти, що пов'язано з її відповідністю потребам сучасного суспільства, яке постійно змінюється та розвивається. Відповідно до цього висувуються нові вимоги до сучасного вчителя, як агента змін, що має взяти на себе місію впроваджувати цю стратегію і бути відповідальним за її впровадження і результати. Агентність як риса сучасної людини взагалі, а зокрема сучасного вчителя, передбачає як готовність діяти так і розуміння того, що саме потрібно робити, як це робити. Концептуально визначено, що агентність вимагає і здатності формулювати далекосяжну мету, і визначати кроки задля її досягнення.

Саме Нова українська школа закладає умови і вимоги для визначення вчителем такої мети у професійній площині та до вмінь планувати її досягнення. Важливим інструментом для реалізації цих вимог є законодавчо закріплена академічна свобода педагогічних працівників. В її межах вчителі мають право на педагогічну ініціативу, впровадження методик компетентнісного навчання, впровадження авторських проєктів, освітніх технологій тощо. На цьому широкому полі для професійної творчості педагога постає питання про поєднання певних особистих якостей педагога та його професійного потенціалу.

Сучасний вчитель, який має формувати особистості, здатні критично та творчо мислити, вирішувати проблеми, ефективно спілкуватися та співпрацювати з іншими людьми, вчитися впродовж життя, – це особистість, що сама має мати сформовані ключові та професійні компетентності. Нові вимоги до вчителя викладені у професійному стандарті, який набув чинності у грудні 2020 року. Він містить 15 професійних компетентностей з 5 сфер діяльності вчителя і 5 ключових компетентностей, таких як громадянська, соціальна, культурна, лідерська і підприємницька.

Як визнано, ключові компетентності мають універсальність та інтегративний характер завдяки їх внутрішній структурі, до якої входять не тільки знання, уміння та навички, а й ціннісні установки громадянського та особистісного характеру, ставлення, здібності та психо-емоційний стан людини. Вони динамічні та адаптивні і розвиваються у взаємозв'язку.

Професійні компетентності вчителя НУШ, які необхідні для ефективного виконання педагогічної діяльності в умовах нової української школи, як видно з порівняння їх з ключовими, цілком ґрунтуються на ключових компетентностях, і доповнюються специфічними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для роботи педагога.

Соціальним замовленням стало замовлення на фахівця, здатного до неперервного інтелектуального, культурного і духовного розвитку впродовж життя. Необхідною умовою для самореалізації вчителя завжди був, а наразі є обов'язковим, розвиток його особистих та професійних якостей, які відповідають викликам суспільства, що актуалізує неперервне підвищення професіоналізму шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти, що закріплено Законом України «Про освіту».

Важливою ознакою сучасних освітніх трансформацій стало надання вчителю академічної свободи та автономії в діяльності. Академічна свобода учителя надає йому право вільного вибору освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ та організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Професійний розвиток може бути забезпечений багатьма способами: через традиційне проходження курсів підвищення кваліфікації, участь у конференціях, семінарах, дискусійних майданчиках, майстер-класах, професійних конкурсах тощо.

Одним з таких способів є на нашу думку конкурс «Учитель року», в якому у цьому році була представлена номінація «Фізика».

Виклики останніх років показали, що в умовах сьогодення вчителю потрібно сконцентрувати увагу на пошуку ефективних технологій, методів та інструментів, які б відповідали б умовам онлайн-та змішаної форм навчання, враховували психо-емоційний стан учасників освітнього процесу, нестабільність часових норм уроку. Отже, в цих умовах виникла необхідність перегляду змісту проєктувальних, прогностичних, організаційних, методичних, оцінювально-аналітичних та рефлексивних умінь вчителя, що було наочно продемонстровано під час випробувань конкурсу.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 07.06.2023 № 705 «Про проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2024» у цьому році у конкурсі була представлена номінація «Фізика», яка вперше для вчителів фізики проводилася у новому форматі. Участь у конкурсі є добровільною, рішення про участь у конкурсі є особистим вибором вчителя, який після реєстрації на офіційній сторінці конкурсу визнається учасником першого туру конкурсу.

Згідно умов та порядку проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2024», які були затверджені центральним оргкомітетом конкурсу (протокол № 01 від 15.08.2023), учасники конкурсу у номінації «Фізика» брали участь у п'ятих випробуваннях: «Тестування», «Методичний практикум», «Я роблю це так», «Експеримент» і «Урок».

Важливою умовою проведення конкурсу є вимога дотримання академічної доброчесності, яка забезпечується не тільки відповідними пунктами Положення про конкурс, а й в першу чергу, ціннісними установками самих учасників конкурсу.

Опишемо особливості випробувань конкурсу в номінації «Фізика».

Випробування «Тестування» показало, що воно вимагає не тільки володіння предметно-методичною складовою, але й вмінням розраховувати час, тобто здійснювати таймінг процесу, вмінням керувати своїм психо-емоційним станом, вмінням розподіляти завдання за рівнем складності з метою отримання максимального результату. Тестові завдання були цікавими тим, що серед них були такі, розв'язання яких не потребувало умінь використовувати певний алгоритм, а в першу чергу умінь проводити оцінку вірогідності запропонованих варіантів відповідей та відкидати «нереальний» результат, що дає змогу суттєво зекономити час для роботи над завданням з відкритою формою відповіді.

Методичний практикум акцентував увагу на аналітичній діяльності щодо оптимального вибору модельної програми для перетворення її у навчальну, враховуючи її компетентнісний потенціал, системності при плануванні навчального матеріалу з налаштуванням на досягнення обов'язкових результатів навчання, передбачених Державних стандартом, виявленні проєктувальної і прогностичної компетентності при розробці моделей уроків різних типів цілісній системі побудови теми (розділу), що вивчається.

Випробування «Я роблю це так» дало можливість учасникам конкурсу показати обізнаність з сучасними педагогічними інструментами, виявити індивідуальність у використанні цих інструментів, рівень володіння ними з прогнозованим результатом і демонстрування досягнення цього результату. Це випробування дало можливість досить ґрунтовно показати суть педагогічної ідеї конкурсанта, та представити технології, методи, прийоми, форми роботи, які учасник конкурсу застосовує для її реалізації, продемонструвати її ефективність та інноваційність.

Випробування «Експеримент» показало що вчителю необхідно виявляти не тільки предметно-методичну, проєктувальну та інформаційно-цифрову компетентності, як фахові, а й інноваційність та підприємливість, як комплексні, саме такі, в яких яскраво виявляється креативність та нестандартність мислення, а також глибоке розуміння сутності фізичних процесів або явищ, які моделює запропонований учасником експеримент.

«Урок»: за усталеними у педагогіці поглядами урок є динамічною варіативною формою організації навчальних занять на основі взаємодії учителя та учнів, при якій зберігаються часові рамки, постійний склад учнів і певна дидактична організація, яка включає зміст, форми, методи та засоби навчання, що систематично застосовуються для вирішення завдань навчання, виховання та розвитку учнів у процесі навчання. Життя внесло певні корективи у це трактування поняття «урок» з урахуванням викликів сучасності щодо неперервності часових рамок та постійного складу учнів. Разом з тим незмінною низка

вимог до сучасного уроку, які має розуміти кожний вчитель. В тих умовах, за якими здійснюється освітній процес у нашій державі, суттєвого значення набувають вміння вчителя самостійно проектувати власні уроки, точне і водночас творче виконання програмово-методичних вимог до уроку у гнучкому та адаптивному освітньому середовищі, яке включає як оффлайн так і онлайн простори. Значно підсилюється в сучасних умовах дитиноцентризм уроку, і, як визначають провідні міжнародні інституції, що займаються питаннями розвитку освіти, його особистий освітній профайл.

Розглядаючи основні аспекти апгрейду сучасного уроку фізики, вирізняють такі, що мають мотиваційну спрямованість, інформаційно-комунікаційну спрямованість, спрямованість на соціалізацію учнів, особистісну спрямованість, компетентісну спрямованість, інтерактивність, технологічність, діджиталізацію, нові ролі вчителя (учитель-фасилітатор, тьютор тощо). При цьому на вчителя покладаються наступні функції:

- конструктивна, а саме конструювання змісту та конструювання процесу його засвоєння;
- організаційна, що виявляється у залученні учнів до виконання запланованих видів навчальної діяльності, стимулюванні та цінуванні досягнень учнів;
- комунікативна, тобто установлення взаємовідносин на уроці, які б сприяли підвищенню ефективності навчальної праці.

При цьому вчитель забезпечує оптимальну реалізацію і взаємодію основних структурних елементів процесу навчання, моделюючи систему ситуацій навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці. Моделювання уроку передбачає системний спосіб його організації, особистісно зорієнтований простір для розвитку суб'єктів навчально-пізнавально-виховного процесу та формування творчої Я-особистості.

Випробування «Урок» на конкурсі «Учитель року» вимагає від учителя виявлення креативності та здатності акумулювати в собі всі професійні компетентності, розробляючи конкурсний урок як педагогічний проєкт, враховуючи особливості проведення уроків в онлайн- та офлайн- форматах через вибір відповідних методів, прийомів, видів діяльності, засобів навчання та педагогічних інструментів.

Особливістю проведення уроку на конкурсі «Учитель року» є те, що учитель має справу з незнайомою аудиторією, а це потребує володіння комунікативною поведінкою, розвинених комунікаційних навичок, та навичок ефективного спілкування. Продуктивне спілкування відбувається, якщо воно сплановане як діалогічне та особистісно-орієнтоване. Важливу роль відіграє професійне вміння долати комунікативні бар'єри й ускладнення. З огляду на це, різняться підходи до формулювання завдань уроку, моделювання кожного етапу уроку, добору засобів навчання, зокрема експериментальної складової.

Уроки одного типу в онлайн- і офлайн- форматах зазвичай містять однакові структурні елементи, але відрізняються способами мотивації, формами актуалізації опорних знань, методами вивчення нового матеріалу, динамізмом та способами спілкування з учнями. На офлайн уроці легше здійснюється невербальне та емоційне спілкування, завдяки яким налагоджується позитивна емоційно-психологічна атмосфера, урок проходить у співпраці з учнями на основі швидкого зворотного зв'язку. Натомість на онлайн уроках більша доля припадає на комунікаційний зв'язок. Отже на ефективність онлайн уроків сильно впливає рівень сформованості комунікативної культури вчителя, вміння вести конструктивний діалог, налагоджувати взаємодію, запобігати безініціативності й бездіяльності. Важливість комунікативної культури в професійній діяльності потребує її постійного розвитку і є одним з індикаторів діяльності педагога, що наочно продемонстрували уроки, які були проведені конкурсантами..

Учитель – це людина, на якій тримається реформа. Без неї чи нього будь-які зміни будуть неможливими, тому один з головних принципів НУШ – умотивований учитель.

Участь у конкурсі:

- Сприяє розвитку компетентностей, як ключових так і професійних,
- Дає можливість для об'єктивної самооцінки;
- Визначає напрямки для особистого та професійного розвитку;
- Дає можливість для обміну досвідом;
- Мотивує прийняти виклики та побачити перспективи;
- Дає можливість виявити гнучкість та мобільність професійного мислення;
- Підсилює здатність до імпровізації в процесі презентації власних наробок;
- Підсилює значимість варіабельності при тематичному плануванні та конструюванні уроку як педагогічних продуктів, коли структурні елементи цих продуктів можна розглядати як окремі пазли, які враховують особливості контингенту здобувачів освіти, часові умови здійснення освітнього процесу, едукативні ситуації, що виникають при його здійсненні.

Таким чином, констатуємо, що конкурс «Учитель року» можна розглядати як одну з індивідуально-диференційованих форм підвищення кваліфікації, що безумовно має індивідуально-творчий характер і сприяє якісному оновленню післядипломної педагогічної освіти. В особистісному

аспекті конкурсу дає можливість для самоствердження, орієнтири для самовиховання, саморозвитку в контексті поглиблення інтеграції ключових та професійних компетентностей, для подальшого самовизначення у професійній сфері щодо розроблення та впровадження авторських педагогічних продуктів. Участь у конкурсі «Учитель року» підкреслює важливість здійснення освіти впродовж усього життя і спонукає до формування власної індивідуальної освітньої траєкторії і у професійній, і у особистій площинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений постановою КМ України 30.09. 2020 р. № 898). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200898.html

Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf

Авшенюк, Н. І. Андрощук, О. Ліннік, Л. Гриневич, С. Івашнова, Н. Софій. Професійний стандарт учителя нового покоління. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40007/1/Linnik_O_PSVPSH.pdf

Положення про всеукраїнський конкурс «Учитель року». Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 р. № 638 (із змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/uchitel-roku>

REFERENCES

Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity (zatverdzhenyi postanovoiu KM Ukrainy 30.09. 2020 r. № 898). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200898.html

Zakon Ukrainy «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Profesiinyi standart za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)». [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf

N.Avsheniuk, I. Androshchuk, O. Linnik, L. Hrynevych, S. Ivashnova, N. Sofii. Profesiinyi standart uchytelia novoho pokolinnia. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40007/1/Linnik_O_PSVPSH.pdf

Polozhennia pro vseukrainskyi konkurs «Uchytel roku». Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 serpnia 1995 r. № 638 (iz zminamy). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/tag/uchitel-roku>

Дата надходження до редакції 28.04.2024

© Колесникова О. А., Ятвєцька Л. І., 2024